

ג. יש מי שפסק כרבה משום שהוא רבו של רבא, ויש מי שפסק כרבא שהוא אחרון (רי"ף). והראב"ד הרא"ה והריטב"א כתבו שהלכה כרבא, שכן דעת רבנן בברייתא. ועוד כתב הרא"ה שזה שהלכה כרב במקום התלמיד, דוקא כשנחלקו ביניהם יחדיו אבל כשתלמיד מאריך ימים אחר רבו וחולק עמו – הלכה כמותו (מובא בנמו"י). ודעת אבי העזרי (מובא באו"ז) לפסק כרבה. ד. ברשות הניזק, אפילו אכלה חטים ודברים המזיקים לה – חייב, שהרי דרכה לאכלם ולהנאתה מתכוונת (רי"א"ז).

דפים כ – כא

מב. מה דין התשלומין לאדם הנהנה מחברו באופנים דלהלן?

א. הדר בחצר חברו שלא מדעתו; השוכר בית מראובן ונמצא של שמעון.
 ב. המקיף את חברו בשדותיו, וגדרן.
 ג. הבית והעלייה של שנים שנפלו, ובנה בעל העלייה את הבית לחברו וישב בתוכו.
 ד. גזבר שנטל בשוגג אבן או קורה משל הקדש והניחה על פי ארובה ודר תחתיה.

א. הדר בחצר חברו שלא מדעתו; אם היתה החצר עומדת להשכרה והאדם עומד לשכור – ודאי חייב לשלם דמי דיורו. לא היתה החצר עומדת להשכיר ולא האדם לשכור (כגון שמצויים לו אנשים להשאל או שיש לו בית אחר. רש"י) – ודאי פטור.

כאשר החצר אינה עומדת להשכרה [באותה שעה, אעפ"י שהיתה עומדת לכך מקודם. רמ"ה. וע' הג"א] אבל האדם היה עומד לשכור – זו שאלה שאל רב חסדא את רמי בר חמא, ואמר לו שחייב לשלם מה שנהנה. ורבי אמי אמר: פטור. וכן אמר רב כהנא אמר רבי יוחנן. [ואילו רבי אבהו אמר בשמו לחייב ודחו זאת. וכן שמואל אמר להוכיח שחייב אבל לבסוף חזר בו (תוס' עפ"י ב"מ צט:)]. וכן מסרו בשם רב ורב הונא (כא.). לדברי רב סחורא, הטעם שאינו משלם שכר לרב, מפני שבעל הבית נהנה מדיורו של זה שמונע בכך היכנסות מזיקין, או (כדברי רב יוסף) מפני שמיישב הבית ומתקנו מקלקולים ההווים בו. ונפקא מינה במקום שאינו מונע מזיקין כגון בית המשמש כבר כמחסן (כא.).

א. מחלוקת זו לא הוכרעה והולכים בה לקולא (רשב"א). ונראה שהכל מודים לטעם הראשון ומחלוקתם על הטעם השני בלבד (תו"ח).

ב. הרמ"ה מפרש שטעמים אלו נצרכים כדי לסלק חסרונו של הבעלים משחירות הכתלים [וכן משאר נזקים הנגרמים מדריסת רגל הדיורין. ערשב"א]. ור"י מלונגיל כתב שהוא נחסר כי אחרים הרואים דיירים בחצר נמנעים מלתבוע לשוכרו [הגם שמדובר בשאינה עומדת לשכירות]. וברא"ש משמע לכאורה שאין הטעמים הללו אלא לרווחא דמלתא, אבל בעצם פטור אף בלאו הכי משום שזה נהנה וזה אינו חסר. וצריך לדחוק לפי"ז שאמרו 'מאי בינייהו' רק לעיקר הסברא ולא לדינא. וע' בהגר"א סג סקט"ז שנקט לעיקר כהרשב"א.

אם נתחסר זה מחמת דיורו של זה, כגון שהיה בית חדש ועל ידי הדיורים כתליו משחירים – משמע בגמרא (כפהתוס' ורשב"א) שחייב לדברי הכל. (וכן בשאר הפסד הניכר וידוע לדיינים. רשב"א).

כתבו התוס' הרא"ש הרשב"א והריטב"א שמשלם כל דמי הנאתו, לא רק מה שנחסר. ודעת הרמ"ה אינה כן (ע' בנמו"י. וע' בתו"ח ד"ה את).

א. כתבו התוס' והרשב"א [שלא כפי המשתמע לכאורה מפרש"י] שאין חילוק לדינא אם דר שם שלא לדעת חברו או לדעתו.

וכן אין חילוק אם הבעלים בר מחילה או אדם קפדן שידוע בו שאינו מוחל, וכן יתומים קטנים – לעולם פטור משום זה נהנה וזה לא חסר (רמ"ה). ואם אמר לו צא ולא יצא – חייב ליתן לו כל שכרו (טוש"ע שסג,ו).

ומשמע בתוס' שאם גילה דעתו מראש שלא יהנה אדם בלא תשלום – חייב הדר לשלם. ואין הדבר ברור (ע' נחלת דוד).

ב. כאשר החצר עומדת להשכרה ואילו השוכר אינו עשוי לשכור; התוס' כתבו שפטור מלשלם שהרי לא נהנה [ומה שגורם בדיוורו שאחרים אינם באים לשכור, אין זה אלא גרמא בניזקין, והרי אפילו המגרש חברו מביתו ונועל דלתו אין זה אלא גרמא]. וכן הסכים הרשב"א. ואילו דעת הרי"ף והרא"ש ושאר פוסקים לחייב, שהרי זה אכל מה שחברו נפסד (וכ"כ הרא"ה בשם הגאונים פה אחד, ועוד).

ג. הנידון כאן הוא רק לענין דיעבד, אבל לכתחילה אין אדם יכול לכוף את חברו לדור בחצרו, ואין זה בכלל 'כופין על מדת סדום' (ראשונים; חו"מ שסג. ואין כן דעת הראב"ה. וע' יש"ש לענין שימוש לכתחילה בלא ידיעתו).

מבואר בגמרא (כא.) שבכלל דין זה, השוכר בית מראובן ונמצא של שמעון, שאם אינו עומד להשכרה – פטור מלשלם לשמעון.

ואף על פי שגילה בדעתו מתחילה שנוח לו לשלם על כך, מ"מ כיון שהכל היה בטעות ואין כאן שכירות, אין במה שרצה לשלם לראובן כלום. ואפילו כבר שילם לו – ראובן מחזיר לו הדמים והדר פטור מכלום (רמ"ה ועוד ראשונים. מובא בנמו"י וע' גם בחו"מ שסג,י וש"ך). והרשב"א נסתפק בששילם לו, שמא נותן ראובן את הדמים לשמעון (וע"ע רמב"ן ב"ב כט.). ובבית העומד לשכירות, וכבר פרע השכר לראובן – חייב לפרוע שוב לשמעון וחוזר הוא על הגולן, ואין לבעלים דין ודברים עם הגולן (שם).

ואפילו נתן לראובן דמים קלים, מעלה שכר לשמעון כדרך שכירות שאר בתים (ר"י). וכן להפך, אם ראובן השכיר בדמים יקרים, אין השוכר חייב לשמעון אלא כשאר שוכרים, ואפילו כבר שילם לראובן. אלא שאם שמעון טוען שלא היה משכירה בפחות מסכום זה וכבר הגיע הסכום לידיו – מספק אין מוציאים ממנו (נמו"י).

ב. המקיף חברו משלש רוחותיו וגדר משלש רוחות – אין מחייבים את הפנימי. גדר את הרביעית – לדעת חכמים מחייבים אותו [ואף אם זה נהנה וזה לא חסר פטור, כאן חייב שהרי הלה חסר בהוצאת הגדר בעטיו של הניקף], ולרבי יוסי אינו חייב אלא אם גדר הניקף בעצמו את הרביעית, אז מגלגלים עליו את הכל (ואף אם זה נהנה וזה לא חסר פטור, כאן שגילה דעתו שנוח לו בהוצאה חייב. תוס'), אבל בלאו הכי יכול לומר די לי בשמירה וזולה בלא גדר. לפרש"י מדובר בגדר שבין המקיף לניקף. ולפירוש התוס' בגדר חיצונה סביבות המקיף, שמועילה גם לניקף.

ג. הבית והעליה של שנים שנפלו, אמר בעל העליה לבעל הבית לבנות והוא אינו רוצה – הרי בעל העליה בונה בית ויושב בו עד שיתן לו הלה יציאותיו. ופטור מדמי דיוורו בבית במשך אותה תקופה – שהבית משועבד לעליה, הלכך הדין עם זה לדור בו.

ד. גזבר שנטל אבן או קורה של הקדש והניחה על פי ארובה – לא מעל עד שידור תחתיה שוה פרוטה. ואמרו בגמרא שאף אם הדר בחצר חברו שלא מדעתו פטור – כאן חייב, שהקדש שלא מדעת כהדיוט מדעת דמי.

דף כא

מג. בהמה האוכלת מהמקומות דלהלן, מה הדין?

א. מצדי הרחבה.

ב. מפתח החנות ומתוכה.

ג. מרשות שהקצה בעליה לרשות הרבים.

א. בהמה האוכלת מצדי הרחבה – משלם מה שהזיקה. [הוא מקום שאין דרך הבהמות להלך שם (רש"י)]. והוא מוגבה ורחב ומובדל מהרחבה (תוס').

לפי לשון אחת בגמרא, נחלקו בדבר רב ושמואל; לרב חייב אפילו היתה הבהמה עומדת ברחבה ומחזרת ראשה ואוכלת. ולשמואל אין חייב אלא אם עזבה את הרחבה והלכה ועמדה בצדי הרחבה. ולפי לשון אחרת לדברי שניהם חייב אפילו במחזור. ורצו לתלות בדבר מחלוקת תנאים, ודחו.

א. אם צדי הרחבה בולטים החוצה, והבהמה אוכלת משם בלא חיזור – פטורה לדברי הכל (עפ"י ראשונים).

ב. לפרש"י במשנתנו, המחזרת חייבת משום קרן; תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם.

ור"י ורשב"א חולקים וסוברים שהוא 'שן' ונחשב כ'חצר הניזק' שכל אחד יש לו רשות להניח פירותיו כנגד פתח ביתו בצדי רחבה. ומחלוקת רב ושמואל הוא במקום שיכולה הבהמה לאכול בחיזור, האם הוא כחצר הניזק או כרשות הרבים. [וכל שבהמות מסוימות יכולות לאכול משם – כדרך הילוכן או בחיזור – הוי 'רשות הרבים' אף לגבי בהמות שאינן יכולות].

ג. הרא"ש והרא"ש ונמו"י פסקו כלשנא קמא וכשמואל, שכל מקום שיכולה לאכול על ידי חיזור הרי זה כרשות הרבים ופטור [שכן נראה מסתימת הגמרא בהמשך, שנקטה כלשון ראשונה. רא"ש]. וריא"ז פסק לחייב.

ב. תנן, אכלה מפתח החנות – תריסי החנויות שמניחים אותם לפני החנויות בפתחתן, ומניחים עליהם פירות. תוס' ועוד – משלמת מה שנהנית. מתוך החנות – משלמת מה שהזיקה.

מבואר בגמרא שאם נוקטים שהמחזרת ואוכלת מצדי הרחבה חייב, זה שפטרו בפתח החנות מדובר בקרן זוית (במבוי המתקם או במבוי צר הנכנס לרחב. ערש"י ותוס'), כך שהבהמה פוגעת בפירות דרך הילוכה. [ובירושלמי העמידו לרב, כגון שהיה חמור טוען גדיים ובשעת עמידתו פשטו צואריהם ואכלו].

ג. המקצה מקום מרשותו לרשות הרבים, לפי לשון אחת נחלקו בדבר רב ושמואל; לשמואל בהמה שאכלה משם פטורה [שאינן לו הזכות להקריב פירותיו לרה"ר ולחייב אחרים] ולרב חייבת [שהרי רואה אותם. פרש"י: הלכך יש לו רשות להניחם שם שאין הפירות מהוים תקלה. תוס': כיון שאוכלתם בכונה].

א. התוס' פירשו שמדובר שלא הפקיר רשותו אלא מרשה לבני רה"ר להלך שם כשאינו מניח פירות, אבל אם הפקיר רשותו – לדברי הכל רשות הרבים היא ופטור. או (כן פר"י) מדובר שהפקיר רשותו ולא הפקיר 'בורו', והמחלוקת היא האם מפני שקירב פירותיו סמוך לרשות

הרבים אין בידו לחייב את המזיק, או כיון שסוף סוף הפירות ברשותו והבהמה אוכלתם בכוונה חייב.
 ב. פסק הרא"ש – שלא כדעת כמה גדולים – לפטור, שהרי אפילו במחזורת הלכה כשמואל שפטר, כל שכן במקצה מקום לרשות הרבים. וריא"ז פסק לחייב.

דפים כא – כב

מד. מה הדין בנוקים דלהלן?

א. הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים.

ב. נפלו מראש הגג ושברו.

ג. דלגו ושברו.

א. שנינו, הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים – משלם נזק שלם, מפני שהם מועדים (ותולדת רגל היא. רש"י ועוד).

קפצו מגג גבוה, כל שהיא קפיצה חריגה מגדרו של עולם – הריזה שינוי ויצא מכלל 'רגל' (מאירי).

ב. נפלו – פטור, שהרי זה אונס שלא היה להעלותו בדעתו. כן מדויק ממשנתנו וכן שנו בברייתא. ולדעת האומר תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, העמידו זאת בכלים הסמוכים לכותל, שאין לגביהם פשיעה כי בקפיצה אינם נוחתים עליהם.

א. קיימא לן תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב. הלכך אם היה כלי ארוך שמקצתו סמוך לכותל ומקצתו מרוחק, ונפלו ושברוהו – חייב, שהרי פושע הוא לאותו כלי לענין קפיצה (רא"ש ועוד). וכן אם היה הכותל רעוע, מבואר בגמרא שהואיל ותחילתו בפשיעה לענין אריחים הנופלים, חייב גם על נפילת הכלב והגדי (נמו"י).

ב. נראה שנפילת בהמה על ידי שעשתה מעשה מכון, כגון שדחפה כותל ונפלה עמו – הרי זו תולדת 'קרן' ויש בה תמות ומועדות (ע' להלן מד: גבי הפלת כותל, דקאויל מיניה מיניה ובנמו"י).

פעמים שחייב אף בנפילה; בכותל צר (שהמעקה צר ודחוק, או כותל משופע), שיש לו להעלות על הדעת שמא יפלו ממנו (רב זביד בשם רבא).

א. אין אומרים 'תחילתו בפשיעה וסופו באונס' משן ורגל לקרן, לחייב נזק שלם, שהרי אפילו בפשיעה מתחילה ועד סוף פטרה תורה את הקרן מנזק שלם (תוס'. וכע"ז נקטו התוס' כג. ד"ה סתם) שאם בפשיעה היה חייב חצי משום שיש לו שותף בנזק, גם באונס [שאינו לו שותף] אינו חייב יותר מחצי. וכן אין אומרים תחילתו בפשיעה לענין נזק משונה, לחייב כשסופו באונס [וכגון בכלים הסמוכים לכותל, אין אומרים תחילתו בפשיעה על קפיצה בשינוי, בסמוך לכותל, לחייבו על הנפילה] – ששינוי אינו פשיעה גמורה (רמ"ה ורשב"א. הרמ"ה נקט שאם קפצה בסמוך – משלם חצי נזק, ששינוי הוא. והרשב"א כתב שמשלם נזק שלם ואעפ"כ אין זו פשיעה גמורה).

ב. מצינו ששני אנשים השותפים לגרימת הנזק, אחד פושע מתחילה ועד סוף והשני רק תחילתו בפשיעה – הפושע חייב לבדו (עתוס' ל. ד"ה וחייב, לענין המצניע קוצותיו בכותל רעוע).